

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Кафедра Кафедра статистики та математичних методів в економіці
(найменування кафедри)

Допущено до захисту

Завідувач кафедри

_____
(підпис)

“ ___ ” _____ 20 _____ р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на здобуття освітнього ступеня бакалавр

зі спеціальності 051 «Економіка»
(шифр та найменування спеціальності)

за освітньою програмою «Бізнес-економіка та аналітика»
(назва освітньої програми)

На тему: «Аналіз стану та тенденцій розвитку макроекономічних показників аграрного сектору України» »

Виконавець:

студент ЦЗВФН факультету

Давидов Дмитро Андрійович
(прізвище, ім'я, по батькові)

_____
/підпис/

Науковий керівник:

д.е.н., професор
(науковий ступінь, вчене звання)

Андрейченко Андрій Вадимович
(прізвище, ім'я, по батькові)

_____
/підпис/

Одеса 2024

ЗМІСТ

ВСТУП	2
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ АГРАРНОГО СЕКТОРУ	6
1.1. Суть, поняття та зміст аграрного сектору як економічної категорії	6
1.2. Основні проблеми та виклики, що стоять перед аграрним сектором.....	10
1.3. Огляд системи державного регулювання в аграрному секторі України.....	15
РОЗДІЛ 2. АГРАРНИЙ СЕКТОР УКРАЇНИ: АНАЛІЗ СТАНУ ТА ТЕНДЕНЦІЙ РОЗВИТКУ	21
2.1. Огляд тенденцій розвитку аграрного сектору України.....	21
2.2. Аналіз змін у зовнішній торгівлі аграрного сектору України.....	27
2.3. Оцінка конкурентоспроможності української сільськогосподарської продукції на світовому ринку.....	34
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМКИ УДОСКОНАЛЕННЯ РОБОТИ АГРОСЕКТОРУ УКРАЇНИ	40
3.1. Заходи щодо підвищення продуктивності праці в аграрному секторі.....	40
3.2. Роль державної підтримки для стимулювання розвитку аграрного сектору України.....	47
ВИСНОВКИ	56
Список використаних джерел	61
Додатки	65

ВСТУП

Сільське господарство є найважливішим стовпом економіки України, який відіграє ключову роль у забезпеченні продовольчої безпеки, соціальної стабільності та економічного розвитку країни. Сільське господарство не лише забезпечує основні продукти харчування для населення, але й є джерелом доходу для мільйонів українців, що проживають у сільській місцевості. Крім того, аграрний сектор української економіки має значний експортний потенціал, сприяючи збільшенню валютних надходжень в країну та зміцненню її позицій на світових ринках.

Протягом останніх років аграрний сектор України зіткнувся з низкою викликів та можливостей, які впливають на його стан і розвиток. Одночасно, глобальні економічні тенденції, політична ситуація, рівні інвестицій та доступ до фінансових ресурсів у аграрному секторі значно змінились. У зв'язку з реформами, які здійснюються в рамках інтеграції України в світові економічні процеси, аграрний сектор прагне до покращення ефективності виробництва, модернізації інфраструктури та підвищення конкурентоспроможності на світових ринках. Однак, важливо враховувати соціальні аспекти розвитку сільського господарства, такі як забезпечення робочих місць, соціальний захист сільських мешканців та збереження традиційних сільськогосподарських практик.

В умовах постійної нестабільності та невизначеності сучасна українська економіка перебуває в серйозних трансформаційних процесах. Ці зміни виробничо-господарського середовища, спричинені системними ринковими протиріччями, включаючи глобальні кризові явища, вимагають глибокого наукового аналізу та розроблення ефективних стратегій розвитку. В цьому контексті важливо розглянути не лише загальні принципи функціонування аграрного сектору, але й вплив цих процесів на окремі галузі національного господарства.

В даному дослідженні ми намагаємося проаналізувати основні макроекономічні показники аграрного сектору України, включаючи обсяг

виробництва, експорт та імпорт сільськогосподарської продукції, інвестиції в галузь, зайнятість у сільському господарстві та інші фактори, які впливають на його розвиток. Нашою метою є виявлення основних тенденцій і викликів, з якими зіштовхується аграрний сектор, а також надання рекомендацій для покращення його конкурентоспроможності та сталого розвитку у майбутньому.

Об'єктом дослідження є аграрний сектор України та його макроекономічні показники.

Предметом дослідження є аналіз стану та тенденцій розвитку макроекономічних показників аграрного сектору України.

Метою дослідження є системний аналіз сучасного стану та прогнозування тенденцій розвитку макроекономічних показників аграрного сектору України з метою визначення основних факторів впливу на його ефективність, конкурентоспроможність та стабільність, а також розроблення рекомендацій для поліпшення управління та розвитку сільського господарства країни.

Завдання дослідження

- Дослідити сутність аграрного сектору як економічної категорії, його роль, методи регулювання;
- Виділити та систематизувати основні проблеми, з якими стикається аграрний сектор, включаючи аспекти економічного, соціального, екологічного та технологічного розвитку.
- Визначити основні тенденції розвитку аграрного сектору за останні роки, зокрема зміни у виробництві, використанні земельних ресурсів, залучення інвестицій;
- Провести аналіз основних факторів, що впливають на ефективність, конкурентоспроможність та стабільність аграрного сектору України, включаючи внутрішні та зовнішні чинники;
- Запропонувати рекомендації щодо поліпшення управління та розвитку сільського господарства України;

Методи дослідження – у ході дослідження використовувалися різноманітні наукові методи, такі як синтез, аналіз, індуктивний та дедуктивний

підхід. Для забезпечення об'єктивності результатів застосовувався метод аналізу статистичних даних для оцінки макроекономічних показників аграрного сектору шляхом їх порівняння.

Інформаційною базою є наукова література, підручники, наукові статті, монографії, нормативно-законодавча база України, використовується статистична інформація, зокрема дані про виробництво, експорт, імпорт Державного служби статистики та Державної митної служби України.

Публікації та апробація результатів дослідження. За результатами дослідження прийнято участь у науковій конференції та опубліковано статтю: Давидов Д. А. Сучасні глобальні проблеми та виклики аграрного сектору: екологічні, економічні та соціальні аспекти. IX Міжнародна науково-практична конференція. Видавництво «Когнум». Ліверпуль, Велика Британія. 2024.

ВИСНОВКИ

Аграрна сфера відіграє важливу роль у загальному економічному розвитку країни, забезпечуючи продовольчу безпеку, експортний потенціал, а також вирішуючи соціальні та екологічні аспекти. Проаналізувати стан та тенденції цього сектору допоможе не лише зрозуміти поточну ситуацію, але й спрогнозувати подальший розвиток, визначити пріоритетні напрямки політики та заходи, спрямовані на покращення його ефективності та конкурентоспроможності.

В літературі та законодавстві рідко зустрічається термін "аграрний сектор" як юридична концепція. Частіше використовуються вислови "агропромисловий сектор" або "сільське господарство". Це ускладнює визначення та регулювання аспектів сільського господарства, що може утруднювати наукові дослідження та практичне впровадження ефективних стратегій управління. Недостатня розробленість термінології може викликати неоднозначне розуміння складових та функцій аграрного сектора, а також ускладнювати процеси формулювання політики та прийняття рішень у сфері сільського господарства. Тому ми вважаємо, що аграрний сектор - це широкий термін, що включає деякі елементи агропромислового комплексу, такі як виробництво сільськогосподарської продукції, її переробка, зберігання та реалізація. Він об'єднує не лише саме сільське господарство, але й пов'язані з ним галузі, такі як харчова промисловість, текстильне виробництво, а також ринки, де здійснюється купівля-продаж продукції. Аграрний сектор також включає в себе послуги, які забезпечують підтримку цих процесів, включаючи логістику, маркетинг, фінансові послуги та інші.

Аграрний сектор відіграє ключову роль у суспільстві через через аспекти продовольчої безпеки, економічного розвитку, соціальної стабільності, екологічно стійкості. Сучасні глобальні виклики, такі як зміни клімату, швидке зростання населення, втрата біорізноманіття та нерівність у розподілі ресурсів, ставлять під загрозу стійкість аграрного сектору. Необхідність в розвитку нових моделей харчової системи та перерозподілі ланцюгів створення вартості стає

критично важливою для забезпечення ефективності та справедливості у сільському господарстві. Також важливою є реакція на вплив великих компаній та окремих країн на глобальну аграрну систему. Щоб вирішити ці виклики, необхідні інноваційні підходи до сільського господарства, спрямовані на ефективне використання ресурсів, збереження навколишнього середовища та забезпечення справедливого доступу до ресурсів для всіх господарств.

Постійна робота над вдосконаленням аграрного законодавства є критичною для успішної євроінтеграції України. Адаптація до європейських стандартів у сфері безпеки харчових продуктів, управління якістю та екологічної безпеки є важливим кроком у цьому процесі. Це означає, що Україна повинна постійно оновлювати свої закони та регуляції, враховуючи найновіші розробки та вимоги Європейського Союзу. Забезпечення відповідності стандартам безпеки харчових продуктів гарантує якість продукції та захист здоров'я споживачів. Крім того, управління якістю та екологічною безпекою є не менш важливими аспектами. Відповідні законодавчі акти та наглядові механізми допомагають забезпечити, що сільськогосподарські практики відповідають найвищим стандартам якості та не завдають шкоди навколишньому середовищу.

Протягом останніх років аграрна галузь України демонструвала значний прогрес, що відобразився у позитивних показниках зовнішньої торгівлі. Але цей сектор зіткнувся з серйозними внутрішніми труднощами, які ускладнюють його стійкий розвиток. Вторгнення російських військ на територію України 24 лютого 2022 року має серйозний вплив на аграрну галузь країни. На жаль, ця військова агресія лише загострила існуючі проблеми, збільшивши їх складність і призводячи до значних збитків у сільському господарстві.

Це створило серйозні виклики для агропідприємств, зокрема у зв'язку з обмеженим доступом до ресурсів, перешкодами у поставках, погіршенням інвестиційного клімату та загрозою для працівників галузі. У контексті існуючих проблем, таких як недостатність фінансування, нестабільність земельних відносин та низький рівень технологічного розвитку, військовий конфлікт лише поглибив наявні труднощі.

Агропідприємства стикаються з безліччю труднощів: від втрати контролю над територіями до загрози від мін та невибухових боєприпасів на полях. Незважаючи на це, агробізнес продемонстрував неймовірну здатність до відновлення, підтверджуючи свою критичну роль у економіці країни. Проте, для подолання існуючих викликів, таких як нестача працівників, крадіжки урожаю та логістичні перешкоди, потрібен комплексний підхід та додаткові зусилля.

Загальний аналіз вказує на те, що сільське господарство України стикається зі складними викликами, зумовленими як економічною нестабільністю, так і політичними конфліктами, ці фактори призвели до збільшення втрат в агросекторі, включаючи скорочення посівних площ, збільшення витрат на виробництво та логістичні перешкоди. Незважаючи на це, агробізнес продемонстрував здатність до адаптації та відновлення, підтверджуючи свою критичну роль у економіці країни. Під час воєнних дій відбулася певна компенсація та адаптація аграрного сектору, що свідчить про певний ступінь його резистентності до екстремальних умов.

Зовнішня торгівля України, також постраждала. Зменшення експорту зернових культур та жирів та олій. У період воєнного положення спостерігається значне зменшення експорту, особливо у ключових категоріях, таких як зернові культури та жири і олії. Це може мати серйозні наслідки для економіки країни, зокрема для зовнішньоторговельного балансу та галузей сільського господарства. Зростання експорту до певних країн, таких як Румунія та Китай, вказує на те, що деякі ринки залишаються доступними, хоча й зазнають змін у зв'язку з військовим конфліктом.

За аналізом конкурентних переваг Україна має виявлені порівняльні переваги або відносну експортну конкурентоспроможність у таких товарних групах, як кукурудза та олія, нижчі показники конкурентних переваг у таких секторах, як паливні дрова, фруктові та овочеві соки, корми для скота та птичі яйця. Ці дані свідчать про потенціал українського експорту в цих секторах та важливість збереження і підтримки конкурентоспроможності цих галузей на міжнародному ринку. Розвиток цих секторів може стати стратегічним для

зміцнення економічної позиції України та забезпечення стійкості в умовах нестабільності на світових ринках.

В агросекторі України відзначається великий потенціал для поліпшення та модернізації, особливо через використання сучасних технологій. Автоматизовані системи управління, дрони та роботизовані системи для збирання врожаю вважаються ключовими елементами для підвищення ефективності та врожайності в агропромисловому секторі. Стратегія безвідходного виробництва в агросекторі є важливим напрямком для збереження ресурсів та зменшення негативного впливу на довкілля. Впровадження таких стратегій може сприяти збільшенню стійкості та сталості сільського господарства в Україні.

Тому необхідно враховувати інноваційні бар'єри, які можуть ускладнити впровадження нових технологій та стратегій у сільському господарстві. Розробка ефективних стратегій подолання цих перешкод є важливою для подальшого розвитку аграрного сектору України.

Політична нестабільність та воєнний стан у країні створюють значні виклики для агросектору. Наявність стабільного політичного та економічного середовища є ключовою умовою для розвитку та процвітання українського сільського господарства. Інвестиції в агросектор є важливим фактором для його модернізації та підвищення конкурентоспроможності. Потрібно активно залучати інвестиції для реалізації потенціалу українського агропромислового комплексу і забезпечення стійкого економічного зростання країни.

Враховуючи усі ці фактори, важливо підкреслити необхідність спільних зусиль уряду, громадськості та приватного сектору для подолання викликів, що стоять перед аграрним сектором України. Інноваційні технології, вдосконалені методи управління та розвиток конкурентоспроможних стратегій експорту можуть допомогти забезпечити стале зростання галузі та її стійкість до зовнішніх та внутрішніх викликів. Однак успішна модернізація аграрного сектору потребує стабільного політичного та економічного середовища. Тому вирішення політичних конфліктів та забезпечення правової стабільності через

вдосконалення законодавства та залучення інвестицій стає надзвичайно важливим аспектом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 року: від 18.10.2005 № 2982-IV URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2982-IV#Text> (дата звернення: 28.03.2024).
2. Про схвалення Стратегії розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 17.10.2013 № 806-р URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/806-2013-p#Text> (дата звернення: 28.03.2024).
3. Про схвалення Стратегії сприяння залученню приватних інвестицій у сільське господарство на період до 2023 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України; Стратегія від 05.07.2019 № 595-р URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/595-2019-p#Text> (дата звернення: 28.03.2024).
4. Матковський П. Є. Поняття та складові елементи аграрного сектору економіки. Вісник Прикарпатського університету. Серія: Економіка. 2018, № 13. С. 69-73. URL: <http://lib.pnu.edu.ua:8080/handle/123456789/11256> (дата звернення: 28.03.2024).
5. Міщенко Д. А. Основні напрями державного регулювання аграрного сектора економіки України. Інвестиції: практика та досвід. 2011. № 19. - С. 115-117. (дата звернення: 28.03.2024).
6. Корчинський І. О. Аграрна сфера: суспільно-економічний та організаційнотехнологічний конструкт з позицій архітектоники. Економічний вісник Національного гірничого університету. 2018, № 1. С. 74-81. (дата звернення: 03.04.2024).
7. Веб портал Economist Impact - impact.economist.com URL: <https://impact.economist.com/sustainability/project/food-security-index> (дата звернення: 03.04.2024).
8. FAO. 2023. World Food and Agriculture – Statistical Yearbook 2023. Rome. URL: <https://openknowledge.fao.org/items/5c272dc7-e1b8-486a-b323-6babb174eee0> (дата звернення: 03.04.2024).
9. OECD-FAO. OECD-FAO Agricultural Outlook 2021–2030. Rome, 2023 URL: <https://openknowledge.fao.org/items/e49709e7-6dd3-4db1-972d-20e69f6a5964> (дата звернення: 03.04.2024).
10. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони; Угода, Список, Міжнародний документ від 27.06.2014: станом на 30.11.2023 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text (дата звернення: 05.04.2024).
11. Положення про Міністерство економіки України: постанова Кабінету Міністрів України

від 20 серпня 2014 р. № 459: станом на 28.12.2023 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/459-2014-п#n10> (дата звернення: 05.04.2024).

12. Про затвердження Положення про Державну службу України з питань праці: Постанова Кабінету Міністрів України від 11.02.2015 № 96: станом на 05.01.2024 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/96-2015-п#Text> (дата звернення: 05.04.2024).

13. Про затвердження Положення про Державну службу України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів: постанова Кабінету Міністрів України від 2 вересня 2015 р. № 667: станом на 16.02.2022 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/667-2015-п#Text> (дата звернення: 05.04.2024).

14. Деякі питання діяльності центральних органів виконавчої влади: Постанова Кабінету Міністрів України від 17.02.2021 № 124: станом на 15.11.2023 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/124-2021-п#Text> (дата звернення: 05.04.2024).

15. Про затвердження Положення про Державне агентство України з розвитку меліорації, рибного господарства та продовольчих програм: постанова Кабінету Міністрів України від 30.09.2015 № 895: станом на 25.01.2024 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/895-2015-п#Text> (дата звернення: 05.04.2024).

16. Про Державну службу України з питань геодезії, картографії та кадастру: постанова Кабінету Міністрів України 14.01.2015 № 15: станом на 18.05.2023 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/15-2015-п#Text> (дата звернення: 05.04.2024).

17. Про затвердження Положення про Державну екологічну інспекцію України: постанова Кабінету Міністрів України від 19.04.2017 № 275: станом на 09.04.2024 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/275-2017-п#Text> (дата звернення: 05.04.2024).

18. Белкін І.В. Аграрний сектор України в умовах війни: проблеми та перспективи розвитку. Наукові перспективи. 2024. № 4 (46). С. 484-498. URL: <http://socrates.vsau.org/repository/card.php?lang=en&id=35744> (дата звернення: 14.04.2024).

19. Державна служба статистики України. Офіційна сторінка. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 14.04.2024).

20. Державна митна служба України. Офіційна сторінка. URL: <https://customs.gov.ua> (дата звернення: 14.04.2024).

21. United Nations Conference on Trade and Development. Офіційна сторінка. URL: <https://unctad.org> (дата звернення: 14.04.2024).

22. Department of Economic and Social Affairs. 2022 International Trade Statistics Yearbook, Vol. II. United nations publication. Sales no. 23.xvii.4. 2023 URL: <https://desapublications.un.org/publications/2022-international-trade-statistics-yearbook-vol-ii-trade-product> (дата звернення: 14.04.2024).

23. Stepasyuk, L. Titenko, Z. Competitiveness of agricultural products of ukraine in the foreign market. *Modern Management Review*. XXV. 10. 2020. URL: https://www.researchgate.net/publication/342671651_COMPETITIVENESS_OF_AGRICULTURAL_PRODUCTS_OF_UKRAINE_IN_THE_FOREIGN_MARKET (дата звернення: 14.04.2024).

24. Степаненко С.В., Руденко С.В., Хвостіков А.І. Обґрунтування показників та критеріїв аналізу конкурентоспроможності аграрної продукції на міжнародних ринках. *Український журнал прикладної економіки та техніки*. 2021. Том 6. № 4. С. 121-131. URL: <https://openarchive.nure.ua/server/api/core/bitstreams/1a0ead14-2325-465a-a93b-a4e7cd711f2c/content> (дата звернення: 14.04.2024).

25. Robert F. Digital innovations for sustainable and resilient agricultural systems. *European Review of Agricultural Economics*, Volume 50, Issue 4. 2023, С. 1277–1309 URL: <https://academic.oup.com/erae/article/50/4/1277/7208892t> (дата звернення: 23.04.2024).

26. Андрейченко А. В. Забезпечення розвитку безвідходного виробництва в аграрному секторі економіки: теоретико-методологічне обґрунтування. *Академічний огляд*. 2020. № 1 (52). С. 38-49. URL: <https://acadrev.duan.edu.ua/images/PDF/2020/1/5.pdf> (дата звернення: 23.04.2024).

27. Кононенко, Л., Сисоліна, І., & Сисоліна, Н. . ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЇ ПІДПРИЄМСТВАМИ АГРОПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ В УМОВАХ ЦИРКУЛЯРНОЇ ЕКОНОМІКИ. *Економічний простір*, (184). 2023. С. 91-94. URL: <http://prostir.pdaba.dp.ua/index.php/journal/article/view/1238> (дата звернення: 23.04.2024).

28. Бендасюк О.О. Зіновчук Н.В. Сахарнацька Л.І. Екологічні інновації як фактор сталого соціально-економічного сільського розвитку. *Збалансоване природокористування* № 4. 2022. С. 15-23. URL: <https://journals.uran.ua/bnusing/article/view/275029> (дата звернення: 23.04.2024).

29. Campuzano L.R., Hincapié Llanos G.A., Zartha Sossa J.W., Orozco Mendoza G.L., Palacio J.C., Herrera M.. Barriers to the Adoption of Innovations for Sustainable Development in the Agricultural Sector. *Systematic Literature Review (SLR). Sustainability*. 2023; 15(5):4374 URL: <https://www.mdpi.com/2071-1050/15/5/4374> (дата звернення: 23.04.2024).

30. ПАВЛЮЧЕНКО Ю. Роль господарсько-правових норм у державній підтримці агробізнесу. *Розвиток України в умовах мілітарного впливу: соціально-правові, економічні та екологічні аспекти* : Збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 28 березня 2023 р.). У 2-х томах. Том 1. За заг. ред. Устименка В.А.; ред.-упоряд.: Градобоева Є.С., Ілларіонов О.Ю., Санченко А.Є. Київ: ВАІТЕ, 2023. – 464 с. (дата звернення: 23.04.2024).

31. Гуменюк М.М., Шпикуляк О.Г., Неміш Д.В., Шеленко Д.І. Інституціоналізація державної підтримки розвитку малого аграрного підприємництва в умовах воєнного стану:

регіональний аспект. Вісник аграрної науки. 2023. № 11. С. 67–76.
URL: https://agrovisnyk.com/pdf/ua_2023_11_09.pdf (дата звернення: 25.04.2024).

32. Шворак А. Зарубіжний досвід розвитку сільськогосподарського дорадництва та впровадження його в Україні. Економічний часопис Волинського національного університету імені Лесі Українки. 2024. том. 1 № 37
URL: <https://www.echas.vnu.edu.ua/index.php/echas/issue/view/41> (дата звернення: 10.04.2024).

33. Артеменко Л. Зарубіжний досвід державного регулювання забезпечення продовольчої безпеки. ФМЗКПНЕС, ФОП Паляниця В. А., 2022. С. 56-60.
URL: <https://elartu.tntu.edu.ua/handle/lib/38077> (дата звернення: 25.04.2024).

34. Збитки, втрати та потреби сільського господарства через повномасштабне вторгнення. Центр досліджень продовольства та землекористування KSE Institute. URL: https://kse.ua/wp-content/uploads/2024/02/RDNA3_ukr.pdf (дата звернення: 25.04.2024).

35. OECD. *Agricultural Policy Monitoring and Evaluation 2023: Adapting Agriculture to Climate Change*. OECD Publishing. Paris. 2023. URL: https://www.oecd-ilibrary.org/agriculture-and-food/agricultural-policy-monitoring-and-evaluation-2023_b14de474-en (дата звернення: 25.04.2024).